

NZUDZANYO NA NDONDANGUDO (TRACKER) ZWA PUŁANE DZA U FUNZA DZA ŃWAHA (ATP) DZA U FHAŦULULA

2021 - 2023

LUAMBO LWA HAYANI: TSHIVENDA

GIREIDI YA 3 THEMO YA 2

Ri thusa vhadededzi na vhagudi u pandamedza tshifinga tsho lwozweaho, vha ŧalukanye tshoŧhe magudiswa maswa na u nwa zwikili zwiswa zwa matshelo.

- Kha vha vhe na nzhele uri phurogireme yo vhekanywaho ya u guda ya Tshivenda tsha Luambo lwa Hayani i no katela na pułane dza ngudo dza đuvha na đuvha, bugu khulwane, mabambiri a mishumo a u vhalala na zwiko zwa kiłasirumu zwi a kona u dauniłoudiwa kha www.nect.org.za
- Heyi ndi 'website' ya mahala, ngauralo, a vha shumisi data kha u dauniłouda.
- Ľinwalwa iłi Ľi nga shumiswa Ľi Ľoıhe Ľi si na phurogireme yo tou vhekanywaho ya u guda.

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Nzudzanyo na Ndondangudo (Tracker) zwa Pułane dza u Funza dza Nwaha (ATP) dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho Luambo Lwa Hayani: Tshivenda

Gireidi ya 3 Themo ya 2

Zwi re ngomu

Marangaphanda	1
Thodea dza Pułane dza U funza dza Nwaha (ATP) dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho	2
Zwikili zwa Luambo lwa Hayani (HL)	2
Magudiswa a Luambo lwa Hayani	2
Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Nđila	2
U thoma Rothini ya U guda Luambo (U vhala na U nwala)	6
Rothini yo Anganywaho ya Vhege ya Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo	7
Nyito dzo Anganywaho dza Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (dzi no fusha thodea dza ATP)	8
Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Nđila	18
Phurogireme ya NECT ya Foniki: Tshivenda Luambo lwa Hayani	19
Muhanga wa Nzudzanyo na Ndongangudo	23
Thero ya 1	24
Thero ya 2	26
Thero ya 3	28
Thero ya 4	30
Thero ya 5	32
Phurogireme ya U linga	34
Mutevhemułoli: Luambo lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (FP)	34
U linga Vhukoni	36
U shumisa Rubiriki	36
Tshandulelo	37
U linga Vhukoni: Khadi ya Tshikoro	38
Gireidi ya 3 Themo ya 2: Mushumo wa U linga ha Fomała wa Sambula	39

Marangaphanda

Ha Vhadededzi/Vhagudisi Vha Vhuimo ha Muteo,

Dwadze la COVID-19 lo ri sia ri na khaedu khulu kha zwa pfunzo. Musi ri tshi khou humela kha 'u funza ho dowealeho', rothe ri tea u shuma nga vhuṭali na nga mafulufulu u itela u vha na vhuṭanzi uri ri vhuwedzedza sisiteme yashu tshiimoni tshayo.

Hezwi zwi do vha na ndeme khulwane kha vhuimo ha muteo, hune vhana vha guda zwikili zwa muteo/murango zwa u vhala na u ṅwala. Afrika Tshipembe li lila uri vhone vha lingedze nga nungo dzothe u shomedza vhagudi vhavho nga zwikili zwo raloho, u itela uri vha si tou guda fhedzi u vhala, vha khunyeledze vha tshi vho kona 'u vhalela u guda'.

Liṅwalwa ili lo itelwa u vha thusa u swikelela tshipikwa hetshi. Musi vha tshi shumisa puṭane iyi vha tshi tevhedza sisiteme (thevhekano ya zwithu), ri na fulufhelo la uri vha do kona u lulamisa zwe zwa khakhiswa nga u xeelwa nga tshifhinga tsha u funza na u guda, vha vhuwedzedza vhagudi vhavho kha levele yo vha teaho.

Ri khou dzula ro vha livhutshela u diimisela havho u shuma, u digana na u shumesa he ra lavhelela kha vhone.

A zwi timatimisi uri vha khou fhaṭa lushaka.

Ri vha tamela mashudu kha themo ino,

Thimu ya NECT

Thodea dza Pułane dza U funza dza Nwaha (ATP) dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho

- Hu na vhege dza 10 kha ATP dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho dza DBE dza Themo ya 2.
- Kha saikiłi inwe na inwe ya vhege 5 x2, zwiŋeŋwa (zwiŋiŋa) zwoŋhe zwa u guda luambo (u vhala na u nŋwala) zwi tea u funziwa nga nđila i tevhelaho, hu tshi shumiswa tshifhinga tsha fhasisa tsho avhelwaho:

KUAVHELE KWA TSHIFHINGA TSHA FHASISA KWA CAPS	GIREIDI YA 1	GIREIDI YA 2	GIREIDI YA 3
U thetshelesa na U amba	Minete ya 45	Minete ya 45	Minete ya 45
U vhala na Foniki	Awara dza 4 na minete ya 30	Awara dza 4 na minete ya 30	Awara dza 4 na minete ya 30
Muñwalo	Awara ya 1	Minete ya 45	Minete ya 45
U nŋwala	Minete ya 45	Awara ya 1	Awara ya 1
GUŋE	AWARA DZA 7	AWARA DZA 7	AWARA DZA 7

Zwikili zwa Luambo lwa Hayani (HL)

- ATP dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho dza HL dzo dzudzanywa uri dzi sumbedze vhadededzi zwikili zwiŋe vha tea u fhaŋa kha tshiteŋwa (tshipiŋa) tshiŋwe na tshiŋwe tsha luambo.
- Zwi na ndeme uri vha dzhieze nzhele uri kha vhege dziŋwe na dziŋwe mbili, zwikili zwiŋe zwa tea u aluswa zwi anzela u fana kha tshiteŋwa tsho tiwaho, ngauralo, hu na u dovhola hunzhi u itela u alusa na u khaŋhisa zwikili.

Magudiswa a Luambo lwa Hayani

- Kha vhege dziŋwe na dziŋwe mbili, vhadededzi vha tea u nanga thero.
- Ndi thero yeneyi ine ya ŋalusa magudiswa a saikiłi.
- Sa tsumbo, arali mudededzi / mugudisi a nanga thero ya '**Roŋhe ri a dzhena tshikolo**', zwi amba uri magudiswa oŋhe a tea u yelana na thero iyi, hu tshi katelwa:
 - Divhaipfi** ine ya khou funziwa, tsumbo: **vhala; ŋumanya; vhambedza; guda; Tshaina; gireidi ya u thoma**, nz.
 - Zwidade kana nyimbo** dzine dza funziwa, tsumbo: **Tshikolo tshi tshi bva**
 - Tshiŋori tsha **u vhala khathihi na vhagudi** tshi no khou vhaliwa, tsumbo: Tshiŋori tshi re na ŋhoho i no ri: **Gireidi ya Vhuraru Afrika Tshipembe na Tshaina**
 - Nyito ya u nŋwala** ine vhagudi vha tea u ita, tsumbo: **Nwalani pharagirafu mbili nga zwiŋe vhagudi vha Afrika Tshipembe na Tshaina vha ita.**

Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Nđila

- Phurogireme ya foniki na u vhala ha tshigwada hu na u sumbiwa nđila, ndi one magudiswa e oŋhe ane a si yelane na thero.

- U itela u kona u guda u vhala, vhagudi vha tea u gudiswa mibvumo ya luambo i tshi tou tevhekana nga ngona, khathihi na u i vanga na u i fhandekanya.
- U bva afho, vha tea u ita ndowendowe ya u vhala maipfi na zwiṭori vha tshi shumisa ndivho yavho ya mibvumo (foniki) kha u bula maipfi.

Kha ri vhone uri ndi zwikili zwifhio na magudiswa afhio zwe zwa dodombedzwa kha ATP ya Gireidi ya 3 Themo ya 2:

MANWELEDZO A ATP YA U THIVHA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA TSHO LOZWEAHO: GIREIDI YA 3 THEMO YA 2
U THETSHELESA NA U AMBA
Mugudi: 1 U amba nga ha tshenzhelo dzawe, sa mafhungomitei (nyusi), a tshi bula vhuḍipfi hawe na u ṭahisa mihumbulo. 2 U thetshelesa zwiṭori, zwiendo na nyimbo a ita na u bula vhuḍipfi hawe, a ṅea na zwiitisi. 3 U thetshelesa thevhekano ya ndaela dzo serekanaho na u fhindula nga ngona. 4 U shumisa ṭhoho ya tshiṭori na zwifanyiso kha u bvumba zwi no ḍo bvelela. 5 U ita mukumedzo wa oraḷa a tshi ṭalutshedza na u vhambedza tshithu. 6 U wanulusa tshiitisi na mvelelo kha tshiṭori a tshi shumisa maṭanganyi a no fana na 'ngauri'. 7 U dzinginya thandululo dza thaidzo. 8 U shumisa luambo kha u sedzulusisa na u ṭala, sa tsumbo: u anganya kana u dzinginya kuhumbulele kuṅwe vho a tshi shumisa 'arali'... 'zwi amba uri'. 9 U vhudzisa mbudziso dza u bvisela zwithu khagala, u pulana na u wana mafhungomatsivhudzi malugana na nyito. 10 U a anetshela zwiṭori zwipufhi zwi re na puloto i sa kondi na vhaanewa vho fhambanaho. 11 U sengulusa, a vhambedza na u vhekanya mafhungomatsivhudzi a no fana na a kuḷele kwa ṅwana na kwa ṭhoho. 12 U a thetshelesa na u nyanyulwa nga miswaswo na thai. 13 U shela mulenzhe kha therisano ya tshigwada ya kiḷasi, khathihi na u ṭahisa mihumbulo.
FONIKI
Tsivhudzo ya mudededzi / mugudisi: • Kha vha vhe na vhuṭanzi uri vha fhaṭa na u ṭhukukanya maipfi: • Nga kubulelwe (u ṭalukanya mibvumo) • Nga kubulelwe na nga u vhona (foniki)
Mugudi: 1 U ṭalukanya na u shumisa mibvumo i re na mutevhetsindo. 2 U fhaṭa maipfi a maḷedere mararu, maṅa na maṅanu a tshi shumisa themba dzi no shuma dzi mbili na pfalandoṭhe dzi no shuma dzi mbili. 3 U peleṭa maipfi nga ngona a tshi shumisa ndivho yawe ya foniki. 4 U ṭalukanya na u vhala: a U pfesesa uri maipfi a a shumisa mubvumo muthihi u tshi ḍidovholola, tsumbo: b Ipfifi tshanda ḷi na mibvumo ya sumbe t-s-h-a-n-ḍ-a. Mubvumo a u khou ḍidovholola. c U kona u ḍivha na u bula maṅwe maḷedere a aḷifabethe nga maanḍa a dzina ḷawe. Tsumbo: Dzina ḷanga ndi pfi Ndifelani, ḷi thoma nga ḷederedanzi 'N' fhedzi ḷi thoma nga mubvumo 'nd'. d Pfalandoṭhe ntswa dzi no shuma dzi mbili na themba ntswa dzi no shuma dzi mbili dze dza funziwa kha Gireidi ya 3.

MUÑWALO

Mugudi

- 1 U shumisa zwishumiswa (thulusi) zwa muñwalo nga nđila yo teaho.
- 2 U ñwala mafhungo a no vhalea nahone nga ngona musi a tshi tou ganndisa kana a tshi tou pomba.
 - *Lushaka lwa kuñwalele lu do țaluswa nga mbekanyamaitete (phořisi) ya muñwalo ya tshikolo kana mbekanyamaitete ya vundu (phurovintsi).*
- 3 U vhumba mařederedanzi na maředere mațuku nga ngona nga muñwalo wa u țumekanya / bađekanya kana wa u pomba.
- 4 U kopa (transcribe) maipfi na mafhungo nga ngona nga muñwalo wa u țumekanya / bađekanya kana wa u pomba.
- 5 U kopolola maipfi nga ngona a no bva kha zwiko zwo fhambanaho.
- 6 U ñwala nga luvhilo lu no khou engedzea nga muñwalo wa u țumekanya / bađekanya kana wa u pomba.
- 7 U pfukela kha muñwalo wa țumekanya / bađekanya kana wa u pomba kha u rekhoda hoțhe ha u tou ñwala.

U VHALA HA TSHIGWADA HU NA U SUMBIWA NĐILA

Notsi dza mudededzi / mugudisi:

- *Kha vha vheye vhagudi kha zwigwada zwa vhukoni ha u vhalu hu no lingana.*
- *Kha vha nange mañwalwa/bugu dza řeveře yo teaho tshigwada tshiñwe na tshiñwe.*
- *Kha vha thetshelese musi muñwe na muñwe a re kha tshigwada a tshi vhalu e ețhe vha mu thuse musi a tshi khou vhalu.*

Mugudi:

- 1 U vhalela mbiluni na nțha zwi re buguni yawe kha u vhalu ha tshigwada hu na u sumbiwa nđila nga mudededzi / mugudisi; zwi amba uri zwigwada zwi vhalu tshițori tshithihi tshi no fana.
- 2 U shumisa foniki, tsenguluso ya zwivhumbeo na zwikili zwa u dikhouda zwi re ngomu ha mañwala, musi a tshi khou vhalu.
- 3 U a řivhea řițo (u řimonithara) musi a tshi khou vhalu malugana na u țalukanya maipfi nga u a vhona khathihi na u a pfesesa.
- 4 U shumisa zwițirathedzhi zwa u řikhakhulula musi a tshi khou vhalu: u vhalulula; u ita nđowendowe ya ipfi musi a sa athu ři bulela nțha.
- 5 U shumisa nyolo na zwifanyiso zwi re kha mañwalwa a tshi itela u engedza u pfesesa.
- 6 U sumbedza u pfesesa ndongazwiga zwa u vhalu (zwitopo, khoma, zwiga zwa mbudziso na zwigagarukela na zwiđevhe) musi a tshi khou vhalela nțha.
- 7 U vhalu e na luvhilo lu no khou engedzea nahone e na mutsindo.

U VHALA E EțHE (NGA EțHE)

Mugudi:

- 1 U vhalu nga ețhe: bugu dza zwițori na bugu kha khona ya u vhalu ya křasi dzi re kha řeveře yo tea ya u vhalu u woțhe.
- 2 U vhalela phathinara yawe nțha.
- 3 U vhalu zwe ene muņe a ñwala khathihi na zwa vhañwe.

U VHALA NA VHAGUDI

Mugudi:

- 1** U vhala bugu khulwane kana ya maḽedere madenya na kiḽasi yoṯhe khathihi na mudededzi / mugudisi na u thetshesela na u tevhela musi mudededzi / mugudisi a tshi vhala bugu.
- 2** U ṯalutshedza muanewa muhulwane / dendele na muhumbulo muhulwane.
- 3** U rera nga ha thevhekano ya zwiwo, fhethuvhupo na zwiitisi na mvelelo.
- 4** U shumisa thebuḽu ya zwi re ngomu, tsumbamafhungo (index) na nomboro dza masiaṯari musi a tshi ṯala mafhungomatsivhudzi.
- 5** U fhindula mbudziso dza ṯhuṯhulamuhumbulo dza tshakatshaka zwi no kwama maṅwalwa.
- 6** U shumisa mafhungomatsivhudzi a no bva kha maṅwalwa a girafiki (maṅwalwanyolo) sa tsumbo, mepe.
- 7** U wana na u shumisa zwiko zwa mafhungomatsivhudzi, sa tsumbo, nga ha vhathu vha re tshitshavhani na nga ha bugu dza ḽaiburari.
- 8** U shumisa maipfi a re khii na u shumisa ṯhohwana kha u wana mafhungomatsivhudzi a re kha maṅwalwa a si a khumbulelwa.

U ṆWALA

Notsi dza mudededzi / mugudisi:

- *Kha vha shumise nyito dza u ṅwala ha tshigwada kha u sumbedza maitete a u ṅwala (u pulana, mvetomveto na u anḽadza).*
- *Kha vha ṅee vhana fureme ya u ṅwala i no ḽo vha thusa u ṅwala zwiṯori zwavho.*

Mugudi:

- 1** U shela mulenzhe kha therisano ya u nanga ṯhoho ine ya ḽo shumiswa kha u ṅwala.
- 2** U ḽifhaṯela tshisiku tshawe tsha maipfi khathihi na ṯhalusamaipfi ya ene muṅe a tshi shumisa maḽedere a u ranga a maipfi.
- 3 U ṯhaphudza mishumo ya u ṅwala, hu tshi katelwa u pulana, mvetomveto na u anḽadza:**
 - a** U ṅwala tshiṯori tsha ene muṅe kana tshiṯori tshi no ḽivhea kana maṅwe-vho maṅwalwa a vhutsila a re na mafhungo a fumi.
 - b** U ṅwala pharagirafu dzi no swika nthihi i re na mafhungo a malo mbili dzi re na mafhungo a fumi dzi no fana na nyusi dzawe ene muṅe kana tshiṯori tsha vhutsila.
 - c** U ṅwala na u ola zwifanyiso zwi no sumbedzela tshiṯori tshi re buguni ya kiḽasi ine a vha na mukovhe khayo.
 - d** U ṅwala tsenguluso zwayo ya bugu.
 - e** U ṅwala dayari ya vhege nthihi, a tshi dodombedza zwa mutsho na tshiteṅwa tshithihi tshithihi tsha mafhungomatsivhudzi maṅwe-vho
- 4 U topola na u shumisa luambo nga ngona, hu tshi katelwa:**
 - a** Madzina, maṯaluli, maiiti, maḽadzisi.
 - b** U shumisa phendaluambo (girama) yo teaho ine ya vhalea nga vhaṅwe vha kona u pfesesa zwe zwa ṅwaliwa.
 - c** U shumisa nḽivho yawe ya foniki na milayo ya mupeḽo musi a tshi ṅwala maipfi a songo ḽowealeho.
 - d** Ndongazwiga zwa u vhala yo teaho: maḽederanzi, zwitopo, zwiga zwa mbudziso, khoma, zwigagarukela na zwiḽevhe.
 - e** U shumisa makhathi /zwifhinga zwo serekanaho nga ngona, sa ḽikhathi ḽa **ndi** ḽa **khou** na ḽikhathi ḽa **ndo** ḽa **khou**.

U thoma Rothini ya U guda Luambo (U vhalala na U n'wala)

- Inwe ya ndila dza khwiṅesa dza u vha na vhuṅanzi ha u shumisa zwavhuḍi tshifhinga tsho avhelwaho lune vha funza zwikili zwoṅhe zwi re kha *ATP*, ndi u thoma rothini ya u guda luambo.
- Afho fhasi hu na rothihi ya vhege nga vhege ye ya anganywa (dzinginywa), ine vha nga i shumisa kha saikiḷi ya vhege mbili.
 - Rothini iyi i shumisa TSHIFHINGA TSHI RE FHASISA kha Luambo lwa Hayani (awara dza 7.)
 - Heyi rothini yo itiwa uri i shumisee kha gireidi dzoṅhe.

Rothini yo Anganywaho ya Vhege ya Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo

DUVHA	TSHITEŊWA/TSHIPIDA	NYITO	TSHIFHINGA: GUŤE	TSHIFHINGA: L&S	TSHIFHINGA: R&P	TSHIFHINGA: HW	TSHIFHINGA: W
Musumbuluwo	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraĵa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
	MUŊWALO	U linga hu si ha fomaĵa.	Minete ya 15			Minete ya 15	
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U ŊWALA	U ŋwala na vhagudi na u ŋwala nga maga.	Minete ya 30				Minete ya 30
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni / U vhala nga tshigwada ha u tou sumbiwa ŋdila.	Minete ya 30		Minete ya 30		
Ľavhuhili	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumi miswa na maipfi maswa.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	MUŊWALO	Kha vha funze ĵedere ĵiswa na maipfi maswa.	Minete ya 15			Minete ya 15	
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	Ľavhuraru	Nyito dza oraĵa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
Ľavhuĵanu	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	MUŊWALO	Kha vha funze ĵedere ĵiswa na maipfi maswa.	Minete ya 15			Minete ya 15	
	U ŊWALA	U ŋwala na vhagudi na u ŋwala nga maga.	Minete ya 30				Minete ya 30
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	Ľavhuĵanu	Ŋdowŋdowe ya foniki/mibvumo.	Minete ya 15		Minete ya 15		
Ľavhuĵanu	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraĵa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
	U VHALA NA FONIKI	Ŋdowŋdowe ya foniki.	Minete ya 15				
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30			
			Awara dza 7	Minete ya 45	Awara dza 4 Minete ya 30	Minete ya 45	Awara ya 1

Vha a kona u zwi vhona uri tshifhinga tshe tsha avhelwa tshitenwa tshinwe na tshinwe tsho tea?

Nyito dzo Anganywaho dza Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (dzi no fusha t̄hōḁea dza ATP)

- Ngauri hu tea u aluswa zwikili zwinzhi zwinzhi zwi no fana, u nga vha muhumbulo wavhuḁi u ita nyito dzi no fana kana u yelana vhege iḁwe na iḁwe.
 - Hezwi zwi ita uri vha vhe na vhuḁanzi uri vha gudisa zwikili zwoḁhe zwi no ḁoḁiwa nga ATP.
 - Zwi dovha hafhu zwa ita uri u funza na u guda zwi shume zwavhuḁi, ngauri arali vhone na vhagudi vha vhuya vha ḁalukanya nyito idzi, a vha tshinyi tshifhinga vha tshi khou ḁalutshedza.
- Puḁane i re afho fhasi i vha anganyela nyito dzo vhekanywaho nga sisiḁeme dzine vha nga dzi ita vhege iḁwe na iḁwe u itela u fusha t̄hōḁea dza ATP.
- Hune ha tea u funziwa zwikili zwo tiwaho kana magudiswa o tiwaho (u ya nga ATP) nyito dza u funza izwi zwithu na dzone dzi tea u katelwa heneḁha.
- Mulaedza: Vhadededzi/Vhagudisi vha tea u shumisa nyito dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE he zwa tea.

DUVHA	TSHITEḁWA	NYITO	NYITO DZO ANGANYWAHO (DZINGINYWAHO)
Musumbuluwo	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḁa.	• Kha vha ḁivhadze thero. • Kha vha funze maipfi a 3 a ḁivhaipfi ya thero. • Kha vha funze luimbo kana tshidade. • Vhagudi vha dzhenisa maipfi kha ḁhalusamaipfi dza vhone vhaḁe.
	MUḁWALO	U linga hu si ha fomaḁa.	• Kha vha ite u linga hu si ha fomaḁa u itela u vhona arali vhagudi vha tshi kha ḁi elelwa mibvumo na maipfi e a funziwa kale. • Kha vha ri vhagudi vha ḁwale maipfi a 10 a no bva kha ngudo dza foniki na kha maipfimaḁowelwa. • Kha vha ite na u ḁola muḁwalo – kuvhumbelwe kwa maḁedere, madanzi, zwikhala (mavhaka.)
	U VHALA NA FONIKI	U vhalala na vhagudi THANGELAUVHALA.	• Thangelauvhala. • Kha vha sumbedze vhagudi zwifanyiso zwi no bva kha tshiḁori. • Kha vha ri vha ambe nga zwi no khou bvelela. • Kha vha ri vha bvumbe (u humbulela.) • Kha vha ri vha ḁaluse fhethuvhupo.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO ANGANYWAHO (DZINGINYWAHO)
Musumbuluwo	U ŊWALA (Vhege ya 1 ya saikiḽi)	U ŋwala na vhagudi na u ŋwala nga maga: U PULANA.	• Kha vha vhudze vhagudi vha ŋwale ṽhoho. • Kha vha vhudze vhagudi mushumo wa u ŋwala we vhone vha vha nangela, tsumbo: a U ŋwala tshiṽtori tsha ene muṽe kana tshiṽtori tshi no ḽivhea kana maṽwe-vho maṽwala a vhutsila a re na mafhungo a fumi. b U ŋwala pharagirafu dzi no swika nthihi i re na mafhungo a malo mbili dzi re na mafhungo a fumi dzi no fana na nyusi dzawe ene muṽe kana tshiṽtori tsha vhutsila. c U ŋwala na u ola zwifanyiso zwi no sumbedzela mafhungo a rathi u swika kha a malo nga ṽhoho tshiṽtori tshi re buguni ya kiḽasi ine a vha na mukovhe khayo. d U ŋwala tsenguluso zwayo ya bugu. e U ŋwala dayari ya vhege nthihi, a tshi dodombedza zwa mutsho na tshiteŋwa tshithihi tsha mafhungomatsivhudzi maṽwe-vho • Kha vha gudise vhagudi fomethe ya mifuda miswa ya maṽwalwa zwi tshi rangela u ŋwala • Kha vha sumbedze vhagudi uri vha PULANELA hani u ŋwala vha tshi shumisa zwiṽtirathedzhi zwo fhambanaho zwa thangelauŋwala, tsumbo: a U amba na phathinara yaṽu. b U ita mapa wa muhumbulo. c U shumisa fureme ya u pulana. • Kha vha vhudze vhagudi uri vha ŋwale puḽane dza vhone vhaṽe (a hu kopeliwi zwa muṽwe.)
	U ŊWALA (Vhege ya 2 ya saikiḽi)	U ŋwala na vhagudi na u ŋwala nga maga: U DZUDZANYA/ EDITHA.	• Kha vha ŋwale mvetomveto yavho kha bodo. • Kha vha ŋwale mutevhemuṽoli wa u editha kha bodo u re na zwiteŋwa zwi tevhelaho: a Ndongazwiga zwa u vhalā dzi re dzone: maḽeḽeredanzi, zwitopokwa, zwiga zwa mbudziso na zwiḽevhe. b ḽikhathi ḽa ndi na ḽikhathi ḽa ndo ḽa khou. c Madzina, maṽaluli, maiiti na maḽadzisi. • Kha vha sumbedze vhagudi uri vha EDITHA hani zwe vha ŋwala vha tshi shumisa mutevhemuṽoli (u ŋwala ha tshigwada.) • Kha vha vhudze vhagudi uri vha vhalē na u editha zwe vhone vhaṽe vha ŋwala kana zwa phathinara yavho na u ṽea tsivhudzo.

DUVHA	TSHITEŃWA	NYITO	NYITO DZO ANGANYWAHO (DZINGINYWAHO)
Musumbuluwo	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŃWE NA TSHIŃWE.	Kha vha dzudze kɪlasi yoṭhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhala (u vhala ha vhavhili kana u vhala ha mugudi e eṭhe.) Kha vha vhale zwi no bva kha bugu dza u vhala kana kha Bugu ya Mishumo ya DBE. Kha vha vhidze tshigwada tshiṭuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana.) Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḍowelwa vhe na tshigwada. Kha vha ṅee tshigwada maṅwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḽeveḽe yavho. Kha vha thetshesele mugudi muṅwe na muṅwe a tshi vhala e eṭhe

DUVHA	TSHITEŃWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
ḽavhuvhili	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa.	Kha vha shumise phurogireme ya foniki ya luambo lwavho, zwithu zwi tshi tou tevhekana (nga sisiteme) Kha vha funze kana vha ite ndovhololo ya mibvumo i no bva kha phurogireme ya foniki. Kha vha vha gudise u vhala maipfi ane a shumisa uyu mubvumo muswa na mibvumo ye ya funziwa kale (maipfi a no vhalea – u dikhoudea.) Kha vha vha sumbedze uri maipfi a a ṭhukhulwa na u fhaṭiwa hani. Kha vha ite nyito dzo teaho dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE.
	MUŃWALO	Kha vha funze ḽeḽere ḽiswa na maipfi maswa.	Ndi muhumbulo wavhuḽi wa u ananya (metshisa) muṅwalo na foniki. Kha vha gudise vhagudi kuṅwalele kwa ḽeḽere kana mubvumo ye vha guda (Gireidi ya 2 na 3 – muṅwalo wa u pomba.) Kha vha gudise vhagudi kuṅwalele kwa maipfi na mafhungo ane a shumisa mubvumo uyo. Kha vha khakhulule kufarele kwa penisela kwa vhagudi, kudzulele, kuvhumbelwe kwa ḽeḽere, u sia zwikhala/mavhaka na saizi. Kha vha ite nyito dzo teaho dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Ḳavhuvhili	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi U VHALA HA U RANGA.	• U vhala ha U ranga. • Kha vha vhalele vhagudi tshiḱori vha tshi elela na u sumbedza u nyanyuwa. • Vha ite vha tshi ima uri vha ḱalutshedze arali zwi tshi ḱoḱea. • Kha vha sumbe na u ḱulutshedza zwiḱalusi zwa luambo, hu tshi kalelwa na: a Ndongazwiga zwa u vhala dzi re dzone: maḱeḱeredanzi, zwitopokwa, zwiga zwa mbudziso na zwiḱevhe. b Ḳikhathi ḱa ndi na ḱikhathi ḱa ndo ḱa khou. c Madzina, maḱaluli, maiiti na maḱadzisi. • Musi u vhala ho no khunyelela, kha vha vhudzise mbudziso dzi tevhelaho: a Mbudziso dza ḱuḱhulamuhumbulo.
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE.	• Kha vha dzudze ḱiḱasi yoḱhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhala (u vhala ha vhavhili kana u vhala ha mugudi e eḱhe.) • Kha vha vhale zwi no bva kha bugu dza u vhala kana kha Bugu ya Mishumo ya DBE. • Kha vha vhidze tshigwada tshiḱuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḱowelwa vhe na tshigwada. • Kha vha ḱee tshigwada maḱwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḱeveḱe yavho. • Kha vha thetshesele mugudi muḱwe na muḱwe a tshi vhala e eḱhe.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lavhuraru	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa	Kha vha funze maipfi mararu a 3 a ḡivhaipfi ya thero. Kha vha imbe luimbo kana vha ite tshidade. Kha vha ite inwe nyito ya oraḷa, sa tsumbo: a U anganya (dzinginya) thandululo ya thaidzo i re kha ḷinwalwa. b Vhutsila ha U anetshele Zwiṭori – Kha vha ri vhagudi vhoṭhe vha ite zwiṭori zwa thero yavho vhone vhaṅe vha anetshele phathinara dzavho. c U ita mukumedzo wa oraḷa. d U shumisa luambo kha u sedzulusisa na u ṭala, sa tsumbo: u anganya kana u dzinginya kuhumbulele kuṅwe vho a tshi shumisa ‘arali’... ‘zwi amba uri’. e U anetshele tshiṭori tshipfufhi tshi re na puloto i sa konḡi na vhaanewa vho fhambanaho. f U sengulusa, a vhambedza na u vhekanya mafhungomatsivhudzi a no fana na a kuḷele kwa ṅwana na kwa ṭhoho. g U a thetshelesa na nyanyulwa nga miswaswo na thai. Vhagudi vha dzhenisa maipfi maswa kha ṭhalusamaipfi dza vhone vhaṅe
	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa	Kha vha shumise phurogireme ya foniki ya luambo lwavho, zwithu zwi tshi tou tevhekana (nga sisiṭeme) Kha vha funze kana vha ite ndovhololo ya mibvumo i no bva kha phurogireme ya foniki. Kha vha vha gudise u vhalala maipfi ane a shumisa uyu mubvumo muswa na mibvumo ye ya funziwa kale (maipfi a no vhalea – u dikhoudea) Kha vha vha sumbedze uri maipfi a a ṭhukhulwa na u fhaṭiwa hani Kha vha ite nyito dzo teaho dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE
	MUṅWALO	Kha vha funze ḷeḡere ḷiswa na maipfi maswa	Ndi muhumbulo wavhuḡi wa u ananya (metshisa) muṅwalo na foniki Kha vha gudise vhagudi kuṅwalele kwa ḷeḡere kana mubvumo ye vha guda (Gireidi ya 2 na 3 – muṅwalo wa u pomba) Kha vha gudise vhagudi kuṅwalele kwa maipfi na mafhungo ane a shumisa mubvumo uyo Kha vha khakhulule kufarele kwa penisela kwa vhagudi, kudzulele, kuvhumbelwe kwa ḷeḡere, u sia zwikhala/mavhaka na saizi Kha vha ite nyito dzo teaho dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lavhuraru	U ŊWALA (Vhege ya 1 ya saikiḽi)	U ŋwala na vhagudi na u ŋwala nga maga MVETOMVETO	• Kha vha humbudze vhagudi nga ha mushumo wa u ŋwala • Kha vha ŋwale puḽane yavho kha bodo • Kha vha ŋwale fureme ya u ŋwala kha bodo • Kha vha sumbedze vhagudi kuitele kwa MVETOMVETO dza zwine vha khou ŋwala (u ŋwala ha tshigwada) • Kha vha vudze vhagudi uri vha shumise puḽane na muhanga (fureme) kha u ŋwala mveto dzavho vhone vhaḽe
	U ŊWALA (Vhege ya 2 ya saikiḽi)	U ŋwala na vhagudi na u ŋwala nga maga U ANḽADZA NA U ŊEKEDZA/KUMEDZA	• Kha vha humbudze vhagudi nga ha mushumo wa u ŋwala • Kha vha ŋwale mveto yavho i re na nzudzanyo (zwo edithiwo) kha bodo ya tshoko • Kha vha lavhelese hafhu mveto • Kha vha sumbedze vhagudi kuitele kwa u ANḽADZA zve vha ŋwala nga u ŋwalulula hu na vhudele hu si na vhukhaxhi, na nga dzhenisa nyolo/zwifanyiso • Kha vha vhudze vhagudi vha anḽadze zve vha ŋwala vhone vhaḽe • Kha vha vhudze vhagudi vha ḽalutshedze phathinara dzavho zve vha ŋwala – u vhalelana
	U VHALA NA FONIKI	U vhalala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE	• Kha vha dzudze kiḽasi yoḽhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhalala (u vhalala ha vhalahili kana u vhalala ha mugudi e eḽhe) • Kha vha vhale zwi no bva kha bugu dza u vhalala kana kha Bugu ya Mishumo ya DBE • Kha vha vhidze tshigwada tshiku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḽowelwa vhe na tshigwada • Kha vha ḽee tshigwada maḽwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḽeveḽe yavho • Kha vha thetsheselele mugudi muḽwe na muḽwe a tshi vhalala e eḽhe

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lāvhuṅa	U VHALA NA FONIKI	Nḡowenḡowe ya foniki.	Kha vha vusuludze mibvumo mivhili ye ya funziwa kana u vusuludzwa / u dovhololwa nga Lāvhuvhili na Lāvhuraru. Kha vha ite nyito ya foniki na kiḡasi, sa tsumbo: a Kha vha vanganye/ṅanganye mibvumo i vhumbe maipfi. b Kha vha ṅhukhule maipfi a bve mibvumo. c Kha vha paḡule maipfi a bve madungo. d Kha vha ite nyito dzo teaho dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE.
	U VHALA NA FONIKI	U vhalana vhagudi U VHALA HA VHUVHILI	U vhalana ha Vhuvhili Kha vha vhalele vhagudi tshiṅtori vha tshi elela na u sumbedza u nyanyuwa Vho no fhedza u vhalana, kha vha vhudzise mbudziso dzi no katela: a Thevhekano (ho bvelela mini u thoma, ha tevhela, tsha u fhedza.) b Fhethuvhupo (he tshiṅtori tsha bvelela hone.) c Mihumbulo (no takadzwa nga / ni na muhumbulo ufhio nga / nz.) na u tikedza muhumbulo. d Vhuṅulamihumbulo (hu tshi katelwa zwiitisi na mvelelo.) Kha vha ri vhagudi vha sike mbudziso dzavho vhona vhaṅe dzi no kwama tshibveledzwa/ maṅwalwa, vha dzi vhudzise phathinara dzavho.
	U VHALA NA FONIKI	U vhalana nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE.	Kha vha dzudze kiḡasi yoṅhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhalana (u vhalana ha vavhili kana u vhalana ha mugudi e eṅhe.) Kha vha vhale zwi no bva kha bugu dza u vhalana kana kha Bugu ya Mishumo ya DBE. Kha vha vhidze tshigwada tshiṅtuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana.) Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḡowelwa vhe na tshigwada Kha vha ṅee tshigwada maṅwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḡeveḡe yavho. Kha vha thetshesele mugudi muṅwe na muṅwe a tshi vhalana e eṅhe.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lāvhuṭanu	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	• Kha vha funze maipfi mararu a ḍivhaipfi ya thero • Kha vha imbe luimbo kana vha ite tshidade • Kha vha ite inwe nyito ya oraḷa, sa tsumbo: a Kha vha vhee vhagudi kha zwigwada vha ambe nga ha tshibveledzwa, vha tshi shumisa fureme (Ndo takalela... / A tho ngo takalela... / Ndi vhona u nga tshibveledzwa itshi tsho ṅwalelwa u ... b Vhutsila ha U anetshela Tshiṭori – Kha vha ri vhagudi vha shume nga zwigwada vha ite tshiṭori tsha thero ya tshigwada tshoṭhe. c U ita mukumedzo wa oraḷa. d U shumisa luambo kha u sedzulusisa na u ṭala, sa tsumbo: u anganya kana u dzinginya kuhumbulele kuṅwe vho a tshi shumisa ‘arali’... ‘zwi amba uri’. e U anetshela tshiṭori tshipfufhi tshi re na puloto i sa konḍi na vhaanewa vho fhambanaho. f U sengulusa, a vhambedza na u vhekanya mafhungomatsivhudzi a no fana na a kuḷele kwa ṅwana na kwa ṭhoho. g U a thetshelesa na u nyanyulwa nga miswaswo na thai. • Vhagudi vha dzhenisa maipfi maswa kha ṭhalusamaipfi dza vhone vhaṅe.
	U VHALA NA FONIKI	Nḍowenḍowe ya foniki..	• Kha vha vusuludze mibvumo mivhili ye ya funziwa nga Lāvhuvhili na Lāvharuru, na miṅwe mibvumo ye ya funziwa kha themo ino. • Kha vha ite nyito ya foniki na kiḷasi, sa tsumbo: a Kha vha vanganye/ṭanganye mibvumo i vhumbe maipfi. b Kha vha ṭhukhule maipfi a bve mibvumo na madungo. c Kha fhaṭe maipfi vha tshi shumisa mibvumo – ṭhalamaipfi. d Kha ṅwale mafhungo a vhone vhaṅe vha tshi shumisa maipfi a foniki. e Kha vha ite nyito dzo teaho dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
ĽavhuĽanu	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi THEVHELAVHALA.	• Thevhelavhala. • Kha vha ite nyito ya u sedza tshiĽori kha ĽeveĽe ya vhudzivha, tsumbo: a U toolola tshiĽori na phathinara – muĽwe na muĽwe kha phathinara idzi u anetshela tshipiĽa tsha tshiĽori nga thevhekano yone. b U nweledza – mugudi muĽwe na muĽwe u u vhudza phathinara yawe uri tshiĽori tshi amba nga ha mini nga mafhungo a 2–3. c U Ľiita u nga u khou inthaviyuwa mubvumbedzwa wa tshiĽori lwa kholekhole. d U ita mukumedzo wa tshiĽori (u Ľekedza ha oraĽa.) e U anetshela tshiĽori a tshi shumisa luambo lwa u Ľalutshedza, u amba nga zwanĽa na u shumisa u vinyuwa ha tshifhaĽuwo. f U bula vhuĽipfi na mihumbulo malugana na maĽwalwa a Ľea zwiitisi. • Kha vha dzhenise maipfi na Ľhalutshedzo kha Ľhalusamaipfi.
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE	• Kha vha dzudze kiĽasi yoĽhe fhasi i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhala (u vhala ha vhavhili kana u vhala ha mugudi e eĽhe.) • Kha vha vhale zwi no bva kha bugu dza u vhala kana kha Bugu ya Mishumo ya DBE. • Kha vha vhidze tshigwada tshiĽuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana.) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaĽowelwa vhe na tshigwada. • Kha vha Ľee tshigwada maĽwalwa (tshibveledzwa) a re kha ĽeveĽe yavho. • Kha vha thetshelese mugudi muĽwe na muĽwe a tshi vhala e eĽhe.

Vho zwi vhona uri rothini dzo shumisiwa kha tshiteṅwa tshiṅwe na tshiṅwe? Kha vha sedze vha vhone arali ho dzhenisiwa rothini dzoṅhe:

NYITO DZA ORAḶA

Musumbuluwo: Kha vha ḡivhadze thero, vha funze ḡivhaipfi, vha funze luimbo kana tshidade

Ḷavhuraru: Kha vha funze ḡivhaipfi, vha imbe luimbo kana vha ite tshidade, vha ite nyito iṅwe-vho.

Ḷavhuṅanu: Kha vha funze ḡivhaipfi, vha imbe luimbo kana vha ite tshidade, vha ite nyito iṅwe-vho.

FONIKI NA MUṅWALO

Musumbuluwo: Kha vha ite u linga hu si ha fomaḶa vha tshi ṅola ṅḡivho ya foniki na muṅwalo

Ḷavhuvhili: Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa; kha vha funze kuṅwalele kwa maḶedere na maipfi.

Ḷavhuraru: Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa; kha vha funze kuṅwalele kwa maḶedere na maipfi.

Ḷavhuṅa: Kha vha ite nyito ya ṅdowenḡowe ya u shumisa mibvumo ya foniki miswa yo funziwaho.

Ḷavhuṅanu: Kha vha ite nyito ya ṅdowenḡowe ya u shumisa mibvumo ya foniki miswa yo funziwaho.

U VHALA NA VHAGUDI

Musumbuluwo: Thangelauvhala

Ḷavhuvhili: U vhala ha U ranga.

Ḷavhuṅa: U vhala ha Vhuvhili.

Ḷavhuṅanu: Thevhelauvhala.

U ṅWALA

Vhege ya 1 Musumbuluwo: U pulana.

Vhege ya 1 Ḷavhuraru: Mvetomveto.

Vhege ya 2 Musumbuluwo: U dzudzanya.

Vhege ya 2 Ḷavhuraru: U anḡadza na U ṅekedza.

Izwi zwi a pfaḡza naa? Vha nga ita tshanduko ifhio?

Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Nḁila

Sa mudededzi / mugudisi wa vhuimo ha muteo, vhuḁifhinduleli havho vhuhulwane ndi u vha na vhuṭanzi uri vhagudi vhoṭhe vha a kona u vhala!

Dziṅwe dza tsumbandila dzi sa konḁi dzine vha nga tevhela dza u funza foniki ndi hedzi:

1 Kha vha vhe na vhuṭanzi uri vha na phurogireme ya foniki yo fhelelaho, ine ya katela mibvumo yoṭhe ya luambo lwavho.

- Mibvumo ye ya funziwa kha Phorogireme ya Foniki ya NECT ya HL ya Tshivenḁa yo dzheniswa afho fhasi – kha vha pfe vho vhofoholowa vha i shumise, kana vha shumise phurogireme iṅwe na iṅwe ye ya tiwa nga vundu (phurovintsi), tshiṭiriki kana tshikolo.

2 Kha vha shumise phurogireme yavho ya foniki hu na u tevhkana ha zwithu (nga sisiṭeme). Kha mubvumo muṅwe na muṅwe:

- Kha vha vhe na vhuṭanzi uri vhagudi vha a kona u pfa mubvumo uyu, nahone vha a kona u u topola kha ipfi.
- Kha vha funze vhagudi vhuska vhukati ha ḁedere na mubvumo – uri mubvumo u vhone nga nḁila ḁe.
- Kha vha ite nḁowendowe ya u vanganya mubvumo na miṅwe mibvumo vha tshi vhumba maipfi.
- Kha vha vhale maṅwalwa/zwibvedzwa zwi re na maipfi a no shumisa mubvumo uyu.
- Tshifhinga tshoṭhe, kha vha vusuludze mibvumo yoṭhe ye ya funziwa.

Dziṅwe dza tsumbandila dzi sa konḁi dzine vha nga tevhela dza u funza u vhala ndi hedzi:

- 1** Kha vha vhekanye vhagudi kha zwigwada zwa u vhala zwa vhukoni hu no lingana.
- 2** Kha vha vhidze tshigwada tshiṅwe na tshiṅwe tshi vha vhalele luthihi nga vhege.
- 3** Zwi tshi ḁa kha vhavhali vha no khou kundelwa, kha vha lingedze u vha thetshesela lu no swika luvhili kana luraru nga vhege.
- 4** Kha vha shumise maṅwalwa o teaho ḁeveḁe – kha zwiṅwe zwigwada, vha nga tea u vha thusa nga u vusuludza mibvumo na u fhaṭa maipfi.
- 5** Musi vha tshi khou shuma na tshigwada, kha vha thetsheselele musi mugudi muṅwe na muṅwe a tshi vhala o ima nga eṭhe.
- 6** Kha vha gudise vhagudi uri vha dzulele u bula maipfi ane vha si a ḁivhe – musi mugudi a tshi swika kha ipfi ḁine a si kone u ḁi vhala, kha vha mu thusa u ḁi bula. Vha songo ḁi pfuka kana vha vhidza muṅwe ṅwana uri a ḁi vhale.
- 7** Nga tshifhinga tsha u vhala na vhagudi hu na u sumbiwa nḁila, kha vha vhee vhagudi nga phere uri vha ite nyito dza u vhala vhe nga tshavho, vha tshi shumisa maṅwalwa a no dikhoudea kana o teaho ḁeveḁe yavho (maṅwalwa ane vha nga kona u a vhala nga uri vho no funziwa foniki na maipfimaḁowelwa.)

MULAEDZA:

- A hu na ‘manditi’ kana ‘tshilapuli’ musi vha tshi lingedza u thusa vhavhali vhane vha khou kundelwa.
- Vha tea u wana tshifhinga tsha u shuma na vhagudi avha nga muthihi nga muthihi kana vhe kha zwigwada zwiṭuku misi yoṭhe, zwi nga vha zwavhuḁi rali zwi tshi nga itiwa ḁuvha ḁiṅwe na ḁiṅwe.
- Vhagudi avha vha lila tshifhinga tshinzhi tsha u ita nḁowendowe dza nyito dza ṭhalukanyo ya mibvumo u fana na avha vhaṅwe vha re kiḁasini.
- Hoyu ndi muṅwe wa mishumo i re na khaedu khulwanesa fhedzi u dovha wa vha mushumo u re na ndeme khulu wa mudededzi / mugudisi wa pfunzo ya muteo.

Phurogireme ya NECT ya Foniki: Tshivenda Luambo lwa Hayani

- Zwi na ndeme uri vha funze vhagudi mibvumo yothe ya luambo lwavho.
- Mibvumo ye ya funziwa kha phurogireme ya Foniki ya NECT yo dubekanyiwa kha mutevhe u re ngei fhasi – kha vha i shumise sa tsumbandila, vho vhofoholowa.
- Nga nthani ha dwadze, vhunzhi ha vhana vho balelwa u funzwa foniki dzi re na ndeme.
- Kha vha wane uri ndi mibvumo ifhio ine vhagudi vha i divha na ine vha sa i divhe, vha shumise phurogireme iyi nga sisiteme, u itela u thivha tshifhinga tsha u guda tshe tsha lozwea.

Kha vha vhe na nzhele:

- ATP dza Gireidi ya 3 Themo ya 2 dzi bula uri vhagudi vha tea u divha:
 - U pfesesa uri maipfi a a shumisa mubvumo muthihi u tshi didovholola, tsumbo:
 - Ipfi **tshanda** li na mibvumo ya sumbe t-s-h-a-n-d-a. Mubvumo **a** u khou didovholola.
 - U kona u divha na u bula mañwe maledere a alifabethe nga maandza a dzina lawe. Tsumbo: Dzina langa ndi pfi Ndifelani, li thoma nga lederedanzi **'N' fhedzi** li thoma nga mubvumo **'nd'**.
- Vha lingedze u vha na vhuñanzi uri vhagudi vhavho vha a divha mibvumo iyi.

FONIKI DZA TSHIVENDA FONIKI				U TOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUEA / VHALEA			
a				
b	b-a-b-a = baba	b-aa = baa		
e	e-b-a = eba			
m	m-a-b-a = maba	m-e-m-e = meme	m-e-m-a = mema	
o	o-m-o = omo	o-m-a = oma	o-m-b-a = omba	
f	f-e-m-a = fema	f-o-m-o = fomo	f-a-m-a = fama	
u	u-b-a = uba			
l	l-a-l-a = lala	l-u-m-a = luma	l-e-m-a = lema	
i	i-m-a = ima	i-m-e-l-a = imela	i-l-a = ila	
g	g-a-g-a = gaga	g-u-m-a = guma	g-u-l-u = gulu	
h	h-u-m-a = huma	h-u-m-i = humi	h-o-l-a = hola	
d	d-a-d-a = dada	d-a-m-u = damu	d-e-m-e = deme	
ḑ	ḑ-u-l-a = ḑula	e-ḑ-e-l-a = eḑela	ḑ-a-b-a = ḑaba	
k	k-a-l-a = kala	k-u-m-a = kuma	k-e-l-a = kela	
p	p-a-l-a = pala	p-i-m-a = pima	p-a-t-a = pata	
n	n-a-k-a = naka	n-a-n-g-a = nanga	n-i-p-i = nipi	
ṅ	ṅ-a-m-a = ṅama	ṅ-u-l-a = ṅula	ṅ-o-k-a = ṅoka	
ṇ	ṇ-a-l-a = ṇala	g-o-ṇ-o-ṇ-o = goñoño	ṇ-e-n-a = ṇena	
s	s-a-s-e = sase	s-e-m-a = sema	s-i-m-a = sima	

FONIKI DZA TSHIVENḐA FONIKI				U ṲOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUDEA / VHALEA			
t	t-a-t-a = tata	t-e-t-a = teta	t-o-t-a = tota	
w	w-a-w-e = wawe	w-i-n-a = wina	w-e-l-a = wela	
x	x-a-x-a-r-a = xaxara	x-o-x-o = xoxo	x-u-x-u-x-u = xuxuxu	
v	v-a-l-a = vala	v-u-l-a = vula	v-e-t-a = veta	
y	y-o-y-o = yo-yo	y-e-l-a-n-a = yelana		
z	z-i-p-i = zipi	z-i-g-i-z-a-k-a = zigizaka	z-o-z-o = zozo	
r	r-e-m-a = rema	r-u-m-a = ruma	r-i-d-i-l-i = ridili	
zw	zw-e-l-a = zwela	zw-i-m-b-a = zwimba	zw-ie-n-d-a = zwienda	
bv	bv-u-m-a = bvuma	bv-i-s-a = bvisa	bv-a-n-i = bvani	
nd	nd-i-m-a = ndima	nd-e-m-e = ndeme		
ḑ	ḑ-a-l-a = ḑala	ḑ-e-vh-e = ḑevhe	ḑ-i-l-a = ḑila	
nt	nt-o-t-a = ntota	nt-e-n-d-a = ntenda	nt-a-m-a = ntama	
nw	m-i-nw-e = minwe	nw-i-s-a = nwisa	k-o-nw-a = konwa	
ng	ng-o-m-u = ngomu	t-a-ng-a = tanga	t-e-ng-a = tenga	
nk	nk-e-l-a = nkela	nk-u-l-a = nkula	nk-o-n-a = nkona	
vh	vh-a-l-a = vhala	vh-ea = vhea	vh-o-n-a = vhona	
dz	dz-u-l-a = dzula	dz-a-m-a = dzama	dz-i-m-a = dzima	
dw	g-o-dw-a = godwa	g-i-g-i-dw-a = gigidwa		
ḑw	g-o-ḑw-a = goḑwa	vh-a-ḑw-a = vhaḑwa	k-o-ḑw-a = koḑwa	
hw	hw-a-l-a = hwala	hw-i-vh-a = hwivha		
gw	gw-e-l-a = gwela	gw-a-l-a = gwala		
lw	lw-e-l-a = lwela	m-a-lw-a = malwa		
ḡw	a-ḡw-a = aḡwa			
pw	pw-a-Ṳ-u-l-a pwaṲula	m-a-pw-a-pw-a-l-a-l-a = mapwapwalala		
mw	mw-e-mw-e-l-a = mwemwela			
sw	sw-a-y-a = swaya	sw-i-m-a = swima	sw-e-l-a = swela	
ḡw	ḡw-a-t-a = ḡwata	ḡw-e-n-d-a = ḡwenda	ḡw-a-vh-o = ḡwavho	
Ṳw	Ṳw-e-l-a = Ṳwela	Ṳw-i-s-a = Ṳwisa	Ṳw-a = Ṳwa	
kw	kw-e-t-a = kweta	kw-a-t-a = kwata		
mb	mb-a-l-o = mbalo	mb-i-l-a = mbila	mb-u-l-a = mbula	
dy	dy-a-m-b-i-l-a = dyambila	dy-e-l-o = dyelo		
ny	ny-a-l-a - nyala	p-o-ny-a - ponya		
vh	vh-ea = vhea	vh-o-m-b-a = vhomba	vh-ia = vhia	

FONIKI DZA TSHIVENḐA FONIKI				U ṬOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUDEA / VHALEA			
nz	nz-a-m-b-o = nzambo	nz-ie = nzie		
fh	fh-o-l-a = fhola	fh-a-ṭ-a = fhaṭa	fh-i-r-a = fhira	
kh	kh-e-kh-e = khekhe	kh-u-h-u = khuhu	kh-o-kh-o = khokho	
th	th-a-th-a = thatha	th-o-l-a = thola	th-i-vh-a = thivha	
ph	ph-e-ph-o = phepho	ph-a-l-a = phala	ph-u-l-a = phula	
pf	pf-a-l-a = pfala	pf-u-m-a = pfuma	pf-e-l-a = pfela	
mm	mm-e = mme	mm-b-i-dz-a = mmbidza	mm-b-u-dz-a = mmbudza	
nnd	nnd-e-m-a = nndema	nnd-u-m-a = nnduma	nnd-i-l-e-l-a = nndilela	
nnḑ	nnḑ-i-vh-a = nnḑivha	nnḑ-e-l-a = nnḑ-e-l-a	nnḑ-a = nnḑ-a	
mv	mv-u-l-a = mvula	mv-e-l-e-l-e = mvelele		
mmv	mmv-i-s-a = mmvisa	mmv-a-l-e-l-a = mmvalela		
tsh	tsh-i-k-o-l-o = tshikolo	tsh-e-n-a = tshena	tsh-o-vh-a = tshovha	
mmb	mmb-u-dz-a = mmbudza	mmb-a-n-g-i-s-e-n-i = mmbangiseni	mmb-o-n-i-s-e-n-i = mmboniseni	
ndz	ndz-u-m-b-a = ndzumba	ndz-e-mb-a = ndzemba		
khw	khw-e-vh-a = khwevha	khw-a-l-i = khwali		
dzh	dzh-u-l-u = dzhulu	dzh-e-n-a = dzhena	dzh-ia = dzhia	
nzh	l-u-nzh-i = lunzhi	nzh-a-r-a = nzhara	g-a-nzh-e = ganzhe	
nzw	nzw-e-l-u-l-e = nzwelule	nzw-ii! = nzwii!		
nkhw	nkhw-a-l-a = nkhwala	nkhw-e-s-a = nkhwesa	nkhw-e-l-e-l-e-n-i = nkhweleleni	
pfh	pfh-e-ḡ-e = pfheḡe	pfh-a-l-a = pfhala	pfh-i-w-a = pfhiwa	
fhw	fh-u-fhw-a = fhufhwa	pfh-u-fhw-a = pfhufhwa		
nyw	ṭ-a-n-g-a-nyw-a = ṭanganywa	vh-e-k-a-nyw-a = vhekanywa	vh-o-fh-e-k-a-nyw-a = vhofhekanywa	
mphy	kh-o-mphy-u-th-a = khomphyutha	mphy-e = mphye		
thy	thy-e-thy-e-n-y-ea = thyethyenyeya			
uu	d-uu = duu	m-uu-n-g-a = muunga	m-uu-m-b-a = muumba	
oi	l-oi-w-a = loiwa	th-oi = thoi	p-oi-dz-a = poidza	
ue	m-ue-l-o = muelo	m-ue-dz-i = muedzi	m-ue-m-b-e = muembe	
ai	m-ai-t-e-l-e = maitele	ai-n-a- = aina	w-ai-n-i = waini	
eu	dz-eu-l-a = dzeula	vh-eu-l-a = vheula		
uo	m-uo-m-v-a = muomva	m-uo-k-i = muoki		
ia	m-ia-n-o = miano	s-ia-n-a = siana	vh-ia = vhia	

FONIKI DZA TSHIVENĎA FONIKI				U ȚOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUDEA / VHALEA			
ou	kh-ou = khou	t-ou = tou	Ț-o-l-ou = Țolou	
ea	vh-ea = vhea	s-ea = sea	r-ea = rea	
ui	m-ui-l-a = muila	m-ui-n-g-a-m-e-l-i = muingameli		
aa	m-aa-n-Ț-a = maandȚa	s-aa-th-u = saathu	b-aa = baa	
ae	m-ae-l-e = maele	s-w-ae-l-a = swaela	M-ae-m - u = Maemu	
Ț	Ț-i-Ț-o = ȚiȚo	Ț-e-Ț-o = ȚeȚo	Ț-e-l-a = Țela	
tzh	tzh-e-m-a = tzhema	tzh-e-Ț-a = tzheta		
iu	tsh-iu-l-u = tshiulu	m-iu-m-o - = miumo	m-iu-n-g-a = miunga	
ie	s-w-ie-l-a = swiela	dzh-ie-l-a = dzhiela	tsh-ie-n-g-e = tshienge	
oo	m-b-oo! = mboo!	tsh-o-Ț-oo! = tshotȚoo!		
ee	vh-ee = vhee	tsh-ee = tshee	s-ee - = see	
ii	Ț-ii-vh-a = Țiivha	Ț-ii = Ții		

Muhanga wa Nzudzanyo na Ndongangudo

- Nzudzanyo na Ndongangudo ya kharikhulamu i no do tevhela i shumisa rothini na nyito zwe zwa talutshedzwa ngei ntha.

DBE ATP

- Hu na Nzudzanyo na Ndongangudo dza 5 x dzi songo nwalwaho tshithu, dzine vha nga dzi shumisa kha u pulana na u londa (u thirekha) kufunzele kwa kharikhulamu kha themo.
- Arali vha tshi zwi takalela, kha vha diitele rothini na nyito dzavho vhone vhaṅe, fhedzi vha vhe na vhuṅanzi uri dzi tevhedza thoḏea dza CAPS na dza ATP.
- Vha kone u diitela Nzudzanyo na Ndongangudo dzavho vhone vhaṅe dza kufunzele kwavho kwa kharikhulamu kha Themo ya 2.

Vha elelwe, phurogireme yo dzudzanywaho ya u guda ya NECT Gireidi 1–3 Luambo lwa Hayani i a wanala na u daunuḷudiwa kha: www.nect.org.za

Thero ya 1:

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
ORALA	DIVHAIPIFI:		DIVHAIPIFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZINWE-VHO:		NYITO DZINWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
U VHALA NA VHAGUDI	MAṀWALWA/TSHIBVELEDZWA:		MAṀWALWA/TSHIBVELEDZWA:	
	MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):		MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):	
	NYITO YA THEVHELAUVHALA:		NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ṀWALA	ṀHOHO NA MUSHUMO:		ṀHOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Thero ya 2:

Nyito	Vhege ya 1	U ڤola	Vhege ya 2	U ڤola
ORALA	DIVHAIPIFI:		DIVHAIPIFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZINWE-VHO:		NYITO DZINWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
U VHALA NA VHAGUDI	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:		MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:	
	MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):		MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):	
	NYITO YA THEVHELAUVHALA:		NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ÑWALA	THOHO NA MUSHUMO:		THOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Thero ya 3:

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
ORALA	DIVHAIPIFI:		DIVHAIPIFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZINWE-VHO:		NYITO DZINWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
U VHALA NA VHAGUDI	MAṆWALWA/TSHIBVELEDZWA:		MAṆWALWA/TSHIBVELEDZWA:	
	MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):		MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):	
	NYITO YA THEVHELAUVHALA:		NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ṆWALA	ṬHOHO NA MUSHUMO:		ṬHOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Thero ya 4:

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
ORALA	DIVHAIPIFI:		DIVHAIPIFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZINWE-VHO:		NYITO DZINWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
U VHALA NA VHAGUDI	MAṀWALWA/TSHIBVELEDZWA:		MAṀWALWA/TSHIBVELEDZWA:	
	MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):		MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):	
	NYITO YA THEVHELAUVHALA:		NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ṀWALA	ṀHOHO NA MUSHUMO:		ṀHOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Thero ya 5:

Nyito	Vhege ya 1	U ɣola	Vhege ya 2	U ɣola
ORALA	DIVHAIPIFI:		DIVHAIPIFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZINWE-VHO:		NYITO DZINWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
U VHALA NA VHAGUDI	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:		MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:	
	MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):		MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):	
	NYITO YA THEVHELAUVHALA:		NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ÑWALA	THOHO NA MUSHUMO:		THOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Phurogireme ya U linga

U lingela U khwiṅisa

- **Mutevhemuṭoli** u no ḑo tevhela u katela zwikili zwa ndeme zwa nyaluso ya **u vhala na u ṅwala (litheresi)** zwine vhagudi vhavho vha tea u zwi konesa kha vhuimo uhu kana luṭa.
- Hezwi ndi **zwikili zwiḥulwane zwa u vhala na u ṅwala** zwine **vhagudi vhoṭhe vha tea u zwi wana** musi **Gireidi ya 3 i tshi khunyelela**.
- A huna ṅḑila ya u khauledza kana i si konḑi ya u londa ‘U lingela U khwiṅisa’, kana ‘U linga ha Fomethivi’.
- U itela u vha thusa kha u ita izwi nga ṅḑila i no vhuiedza, vha nga tama u ita zwi tevhelaho:
 - U ita **bugu ya u rekhoda u linga**, ine vha ḑo dzula vhe nayo tshifhinga tshoṭhe.
 - Bugu iyi i tea u ṅwaliwa uri TSHIPHIRI.
 - Kha vha vhe na khethekanyo ya mugudi muṅwe na muṅwe** buguni iyi.
 - Ḑuvha loṭhe, **kha vha vhe na nzhele na kushumele kwa vhagudi, vha ite notsi dza zwine vha khou zwi vhona** malugana na zwikili izwi.
- Kha vha ṭhogomele tshoṭhe **vhagudi vhane vha sa sumbedze mvelaphanda**, nahone **vha shume navho** u itela u tandulula na khaedu dzavho.

Mutevhemuṭoli: Luambo lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (FP)

ZWIKILI ZWA NDANGO (EXECUTIVE FUNCTION)	✓
Mugudi: U tevhedza mikano na zwe zwa lavhelelwa (ndavhelelo.)	
U a kona u langa nyanyuwo yawe/vhuḑipfi hawe.	
U a kona u shuma nga eṭhe.	
U a shumisana na vhaṅwe musi e kha tshigwada.	
U tou fombe kha mishumo na u i phetha nga tshifhinga tshi no ṭanganedzea.	
U a kona u elelwa na u ṭuma zwe a guda kale na zwine a khou guda zwino.	
U a kona u thoma na u fhaṭa vhusaka havhuḑi na vhaṅwe.	
U a konḑelela khaedu – tendi u kundiwa.	
U THETSHELESA NA U AMBA	✓
Mugudi: U alusa na u shumisa ḑivhaipfi ine ya endeleda u serekana (u konḑa.)	
U a tevhedza ndaela.	
U a vhudzisa mbudziso.	
U a fhindula mbudziso nga ṅḑila kwayo, a tshi shumisa mafhungo ane a endeleda u serekana (u konḑa.)	
U a shumisa zwikili zwo teaho zwa u haseledza na u davhidzana.	

U ȚALUKANYA MIBVUMO NA FONIKI	✓
Mugudi: U a țhukukanya maipfi a bva mibvumo yo imaho nga yoțhe a tshi tou i bula.	
U a vanganya mibvumo a vhumba maipfi a tshi tou a bula.	
U a kona u țalukanya na u vhala mibvumo yoțhe ye ya funziwa (u guda nga ha vhushaka ha țedere na mubvumo.)	
U a fhața na u țhukukanya maipfi o nřwaliwaho a tshi shumisa mibvumo ye ya funziwa.	
U VHALA	✓
Mugudi: Tshifhinga tshoțhe, u a lingedza u dikhouda (u bula) maipfi maswa a tshi shumisa nřdivho ya țedere na mubvumo.	
U a vhala zwibveledzwa (mañwalwa) zwi re kha bammbiri Ța mishumo a tshi tou elela nahone a sa khakhi.	
U PFESESA	✓
<i>Kha Vhuimo ha Muteo, zwikili izwi zwi tea u fhațwa musi wa U vhala na Vhagudi – musi mudededzi / mugudisi a tshi khou vhalela nțha zwibveledzwa zwi no konđa.</i>	
Mugudi: U sumbedza u țođou đivha na dzangalelo kha zwițori zwa u vhala na vhagudi.	
U fhindula mbudziso dza vhuțuțulanyelelwa (<i>recall questions</i>) nga ngona.	
U țahisa mihumbulo i no pfala na u i imelela musi a tshi fhindula mbudziso ya 'nga'ni.'	
U a nweledza zwiwo zwihulwane zwa zwițori zwa u vhalela nțha.	
U vhudza vhañwe ndivho kana mulaedza wa zwițori zwe zwa vhaliwa.	
U a kona u elelwa na u țuma zwițori zwe zwa vhaliwa kale na zwine zwa khou vhaliwa zwino.	
MUÑWALO	✓
Mugudi: U fara penisela na tsha u nřwala nga nřila yone – a tshi shumisa minwe miraru kha u fara.	
U a kona u sika mațedere e a funziwa, a songo khakhea nahone a tshi vhalea.	
U nřwala nga luvhilo lu no țanganedzea – u a kona u fhedza mushumo nga tshifhinga tsho tiwaho.	
U NŘWALA	✓
Mugudi: U shumisa u nřwala kha u bvisela mihumbulo yawe khagala (ha nřwalululi/ha kopi.)	
U nřwala nga ețhe (u dzhenisa mbiluni zwițirathedzhi zwa u nřwala a zwi shumisa kha u khunyeledza mishumo ya u nřwala.)	
U shumisa nřdivho yawe ya u anana ha țedere na mubvumo kha u nřwala maipfi (muñwalo wa u đisikela/wa țhoho yawe.)	
U vhalela vhañwe ngae zwe a nřwala.	

U linga Vhukoni

- Vha nga **diitela Mushumo wa U linga ha Fomaḷa (FAT)** wa vhone vhaṅe vha tshi tevhedza tsumbandila dze vha newa kha **Khethekanyo ya 4 yo Vusuludzwaho ya CAPS**.
- Tshinwevho, hu na **sambula ya FAT ya Themo ya 2** i re **afho fhasi**. Vha nga kha di shumisa FAT iyi yo tou ralo, kana vha i shandulela u i shumisa kikasini yavho.
- Ho dzheniswa na 'khadi ya tshikoro' ine khayoy vha nga dzhenisa mvelelo dza u lingiwa ha vhagudi ha tshiterwa tshinwe na tshinwe tsha magudiswa.

U shumisa Rubiriki

- Rubiriki dzi re afho fhasi dzi tevhela zwiḷalusi zwiṅa zwa levele.
- Dzi dovha dza sumbedza tsumbandila dza u pima (u reitha) levele inwe na inwe.
- Zwiṅwe hafhu, maraga yo avhelwa tshiḷalusi tshinwe na tshinwe zwi tshi ya nga khethekanyo. Hezwi zwi sumbedzwa kha zwitange tsini na tshiḷalusi.
- Vha nga shumisa zwipimi izwi kha u linga vhagudi vhavho nga ndila dzo fhambanaho, zwi tshi langwa nga vundu (phurovintsi) ḷavho kana tshiḷiriki. Sa tsumbo:
 - a** Vha nga nanga u wana levele i re tshikati kana vhuimo wa nyito ya u linga.
 - b** Kana, vha nga nanga u ta maraga dzo teaho mugudi muṅwe na muṅwe.

Tsumbo:

- a** Mudededzi wa Peter vho ita luswayo lwa tshifhambano kha zwe a kona u ya nga tshieli tsho tiwaho.
- b** Vha wana uri zwifhambano izwi zwo ḷalesa kha **LEVELE YA 2/KHA MPIMO WA TSHIKHALA TSHA 3–4**. Fhedzi-ha, u na tshikoro tshithihi tsha **LEVELE YA 1/KHA MPIMO WA TSHIKHALA TSHA 1–2**. Zwenezwo-ha, vha mu fha Vhuimo / **Mpimo (Rating) wa 3**.
- c** U bva afho, vha rekanya tshikoro tshawe u ya nga maraga dzo teaho tshieli tsho tiwaho. U wana maraga dza 5 kha dza 14, Musi vha tshi dzi kovha nga 2, u wana maraga dza 2.5 dzine vha dzi sendedza tsini kha Vhuimo / **Mpimo (Rating) wa 3**.

RUBIRIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO / MPIMO 1-2	LEVELE YA 2 VHUIMO / MPIMO 3-4	LEVELE YA 3 VHUIMO / MPIMO 5-6	LEVELE YA 4 VHUIMO / MPIMO 7
TSHIELI TSHA 1	Mugudi u kona u anetshela zwiḽiḽa zwa tshiḽori hu si na ndunzhendunzhe zwi kha thevhekano yo khakheaho. (1-2)	Mugudi u anetshela tshipiḽa tsha tshiḽori hu na thevhekano yone, fhedzi u dzhenisesa kana u siedza zwidodombedzwa zwinzhi. (3) ✗	Mugudi u anetshela vhunzhi ha tshiḽori hu na thevhekano yone, fhedzi u dzhenisesa kana u siedza zwidodombedzwa zwinzhi. (5-6)	Mugudi u anetshela tshiḽori hu na thevhekano yone, fhedzi hu na zwidodombedzwa zwo linganaho zwi no ita uri tshiḽori tshi pfale. (7)
TSHIELI TSHA 2	Mugudi u anzela u ima, a tshi timatima na u dovhola maipfi kana mafurase. (1-2)	Mugudi u a ima tshiḽwe tshifhinga, a tshi timatima na u dovhola maipfi kana mafurase. (3-4) ✗	Mugudi u anetshela tshiḽori nga u elela, a tshi ima tshiḽwe tshifhinga, a tshi timatima kana u dovhola maipfi kana mafurase. (5-6)	Mugudi u anetshela tshiḽori nga u elela nahone a tshi ḽifuluhela, a sa imi na u timatima kana u dovhola maipfi kana mafurase. (7)
TSHIELI TSHA 3	A hu na u shandukisa khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe, kana mugudi ha pfali. (1-2) ✗	Mugudi tshiḽwe tshifhinga u a shandukisa khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe, fhedzi a si tshifhinga tshoḽhe tshine a zwi kona. (3-4)	Mugudi u a fhambanya khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe musi a tshi vhala, ha swika hune zwa shumanyana. (5-6)	Mugudi u a fhambanya khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe musi a tshi vhala, ha swika hune zwa shuma tshoḽhe. (7)

Tshandulelo

- Kha vha shandulule maraga u bva kha 14 vha i ise kha vhuimo / mpimo (rating) wa 1-7 nga u kovha nga 2.

Ri na fulufhelo ḽa uri tsumbandila iyi i ḽo vha thusa

- *Zwi na ndeme uri vha elelwe uri mishumo ya u linga iyi na ngona dza u rekanya zwi tou vha nyanganyelo fhedzi kana madzinginywa.*
- *Kha vha shumise ḽoḽea dza u linga dza vundu (phurovintsi) ḽa havho kana tshiḽiki tsha havho.*

Gireidi ya 3 Themo ya 2: Mushumo wa U linga ha Fomaḷa wa Sambula

2.1: U THETSHELESA NA U AMBA	
TSHIPIKWA	• U ita mukumedzo wa oraḷa a tshi ṭalutshedza na u vhambedza tshithu (sumbedza u ṭaluse.)
KUI TELE	• Hezwi zwi nga itiwa tshifhinga tshiṅwe na tshiṅwe u bva kha Vhege ya 5 u swika kha Vhege ya 8. • Kha vha ite hezwi nga Ḷavhuṭanu ḷiṅwe na ḷiṅwe nga tshifhinga tsha Nyito ya Oraḷa. • Kana nga tsha U vhala na Vhagudi: Nyito ya U vhala na Vhagudi, Thevhelauvhala.
NYITO	• Kha vha vhudze vhagudi vha ḍilugisele u ṅekedza ha oraḷa (mukumedzo wa oraḷa.) • Kha vha vha ṭalutshedze uri vha ḍe na tshiṅwe tshithu vho tshi no bva hayani tshine vha ḍo amba nga hatsho. • Tsha u thoma, vha tea u amba uri itshi tshithu ndi mini, vha kona u tshi sumbedza kiḷasi. • Tsha vhuvhili, vha tea u bula mushumo wa itshi tshithu. • Tsha vhuraru, vha tea u ṭalutshedza itshi tshithu malugana na saizi, tshivhumbeo na muvhala. • Tsha u fhedza, vha tea u vhambedza itshi tshithu na tshiṅwe malugana na: (hune zwa konadzea): saizi; tshivhumbeo; muvhala; u takalelea; mushumo; kushumele. • Vha nga ṅea vhagudi fureme i tevhelaho uri vha tevhedze yone: • Tshithu tshanga ndi ... • Mushumo watsho ndi u ... • Ndi...(saizi, tshivhumbeo, muvhala) • Musi tshi tshi vhambedzwa na, tshi vha tshi ... • Kha vha vhudze vhagudi uri musi vha tshi ita mukumedzo wavho wa oraḷa, vha tea u vha vho thoma vha ḍilugisa, vha tea u pfala vha tshi amba, vha songo tima tima kana u dovholola. • Kha zwifhinga zwe vha vha khethela, kha vha vhidze vhagudi vha itele kiḷasi mikumedzo ya oraḷa ya zwithu zwavho. • Kha vha linge mugudi muṅwe na muṅwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 1-2	LEVELE YA 2 VHUIMO / MPIMO WA 3-4	LEVELE YA 3 VHUIMO / MPIMO WA 5-6	LEVELE YA 4 VHUIMO / MPIMO WA 7
U DILUGISELA	Mugudi ha ngo dilugisela nahone zwi khagala uri u khou talutshedza 'tshithu tshe a sokou tangana natsho'. Mugudi u a kondelwa nga u shumisa fureme. (1-2)	Mugudi o dilugisela nahone o da na tshithu tshine a do tshi talutshedza. Mugudi u a kondelwa nga u vhambedza itshi tshithu na tshinwe. (3-4)	Mugudi o dilugisela nahone o da na tshithu tshine a do tshi talutshedza. Mugudi u kona u vhambedza itshi tshithu na tshinwe kha sia lithihi u swika kha masia mavhili. (5-6)	Mugudi o dilugisela nahone o da na tshithu tshine a do tshi talutshedza. Mugudi u vhambedza itshi tshithu na tshinwe kha masia a no fhira mavhili. (7)
KUSHUMISELE KWA IPFI	Ipfi la mugudi a li pfali. (1)	Ipfi la mugudi li anzela u pfala.(2)	Ipfi la mugudi li a pfala vhukuma. (3)	
U ELELA	Mugudi u anzela u tima tima, u ima tshifhinga tshilapfu, kana u dovholola vhunzhi ha zwine a amba. (1)	Mugudi u a ita a tshi tima tima tshinwe tshifhinga, a ima tshinwe tshifhinga, a dovholola zwinwe zwa zwine a amba. (2)	Vhunzhi ha mukumedzo wa mugudi hu a elela, nahone hu na u tima tima, u ima kana u dovholola huthihi kana huvhili. (3)	Mukumedzo wa mugudi u a elela nahone u sumbedza a tshi difulufhela. (4)

2.2: FONIKI	
TSHIPIKWA	• Musi wa thesithe kana dikhithesheni, mugudi u peleṭa maipfi nga ngona a tshi shumisa nḡivho ya foniki.
KUITELE	• Hezwi kha vha zwi ite kha Vhege ya 7 kana ya 8, nga tshifhinga tsha ngudo ya foniki mafheleloni a vhege.
NYITO	• Kha vha ite thesithe ya maipfi a 12 o vhumbiwaho nga pfallandoṭhe dzi no tshimbila nga mbili mbili na themba mbili kana tharu dze dza funziwa kana u vusuludzwa kha Themo ya 2. • U bva afho, kha vha sike fhungo ḡa dikhithesheni ḡi re na maipfi a malo o vhumbiwaho nga mibvumo yo tou khethelwaho Themo ya 2 fhedzi, sa tsumbo: maipfi a no shumisa tsh na a no shumisa tzh; maipfi a no shumisa pf na a no shumisa pfh. • Kha vha vhudze vhagudi vha vusuludze maipfi oṭhe a mupeleṭo e a funziwa kha themo iyi. • Kha vha dzudze vhagudi uri vha ṅwale thesithe. Kha vha vha ṅee ndaela ya u ṅwala ḡuvha na ṭhohwana, na u nombora 1-6 kha lumeme lwa siaṭari, na 7-12 vhukati ha siaṭari. • Tshi tevhelaho, kha vha vhidzelele maipfi a 12 a mupeleṭo Kha vha vhudze vhagudi uri vha ṅwale ipfi tshini na nomboro yo teaho, kana vha tale mutalo kha ipfi arali vha sa koni u ḡi ṅwala. • Tsha u fhedza, kha vha vhudze vhagudi uri vha ṅwale fhungo musi vhone vha tshi khou ḡi dikhitheitha. Kha vha vhale fhungo ḡi luthihi, nga luvhilo lwo ḡowealeho u itela uri vhagudi vha kone u vha pfa. U bva afho, kha vha vhale ḡi fhungo nga zwipiḡapiḡa, vha tshi ṅea vhagudi tshifhinga tsha u ṅwala maipfi • Kha vha kuvhanganye bugu dza vhagudi vha dzi lulamise. Kha vha linge mugudi muṅwe na muṅwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	LEVEḲE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 1-2	LEVEḲE YA 2 VHUIMO / MPIMO WA 3-4	LEVEḲE YA 3 VHUIMO / MPIMO WA 5-6	LEVEḲE YA 4 VHUIMO / MPIMO WA 7
U VHUMBA MAIPFI NGA THEMBA NA PFALANDOṬHE	Mugudi o kona u fhaṭa maipfi a re vhukati ha 0 na mararu. (1-2)	Mugudi o kona u fhaṭa maipfi a re vhukati ha maṅa na a rathi. (3-4)	Mugudi o kona u fhaṭa maipfi a re vhukati ha a 7 na a 9. (5-6)	Mugudi o kona u fhaṭa maipfi a re vhukati ha a 10 na a 12. (7)
DIKHITHESHENI	Mugudi o ita vhukhaxhi vhuṭanu kha u fhira kha fhungo ḡa dikhithesheni. (1-2)	Mugudi o ita vhukhaxhi vhuraru u swika kha vhuṅa kha fhungo ḡa dikhithesheni. (3-4)	Mugudi o ita vhukhaxhi vhuthihi u swika kha vhuvhili. (5-6)	Mugudi ho ngo ita vhukhaxhi na vhuthihi kha fhungo ḡa dikhithesheni. (7)

2.3: U VHALA	
TSHIPIKWA	U vhalela n̄tha zwi no bva buguni e kha ɓeɓe yawe. U shumisa maipfimaɗowelwa, foniki, na zwickili zwa tsenguluso ya tshivhumbeo na zwi re ngomu. U vhala hu na u elela ho no aluwaho.
KUITELE	Hezwi zwi nga itiwa tshifhinga tshiñwe na tshiñwe u thoma kha Vhege ya 6 u swika kha Vhege ya 8. Hezwi kha vha zwi ite nga tshifhinga tsha U vhala na Vhagudi Hu na U sumbiwa Nɗila.
NYITO	Nga tshifhinga tsha ‘U vhala na Vhagudi Hu na U sumbiwa Nɗila’ kha vha vhidze muraɗo muñwe na muñwe wa tshigwada uri a ɗe a vha vhalele e eṭhe. Kha vha ri mugudi a vhalele n̄tha zwi no bva kha mañwalwa o teaho ɓeɓe yawe. Kha vha vhe na vhuṭanzi uri mañwalwa aya a katela na maipfi a no vhalea (dikhoudea.) Kha vha linge muñwalo na kuñwalele kwa mugudi muñwe na muñwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO HA 1–2	LEVELE YA 2 VHUIMO HA 3–4	LEVELE YA 3 VHUIMO HA 5–6	LEVELE YA 4 VHUIMO HA 7
U ELELA	Mugudi u anzela u tima-tima musi a tshi khou vhala, u a fhumula musi a tshi swika kha maipfi ane a si a ɗivhe kana a pfuka maipfi ane a si a ɗivhe, nahone u a dovhola maipfi na mafurase. (1–2)	Mugudi u vhala a tshi ita a tshi ima tshifhinga tshilapfu ha a tshi tima-tima. Mugudi u na ‘zwickhala zwi no haka’ zwine a konɗelwa u fhira khazwo. (3–4)	Mugudi u ita a tshi vhala a tshi kaṭudza mutevhetsindo. Mugudi u a konɗelwa nga maipfi magede (mañwe maipfi) na nga / kana nga zwivhumbeo zwa mafhungo. (5–6)	Mugudi u vhala a tshi elela na u ita a tshi awela. Mugudi u a kona u ɗikhakhulula musi a tshi vhala maipfi a no konɗa na / kana zwivhumbeo zwa mafhungo. (7)
ZWIKILI ZWA U DIKHOUDA	Mugudi u ṭoɗa thikhedzo nnzhi ya foniki i no bva kha mudededzi / mugudisi uri a vhale ipfi ɓine a si ɓi ɗivhe. Mugudi u a balelwa u ṭhukukanya maipfi a bva madungo kana mibvumo. Mugudi u ɗivha maipfimaɗowelwa / maipfimaanzi maṭukuṭuku.(1–2)	Mugudi u lingedza u shumisa foniki kha u vhala maipfi ane a si a ɗivhe fhedzi u ṭoɗa thuso ya mudededzi / mugudisi. Mugudi u a kona u ṭhukukanya maipfi a bva madungo kana mibvumo a tshi thusiwa nga mudededzi / mugudisi. Mugudi u ɗivha maipfimaɗowelwa / maipfimaanzi a si manzhi. (3–4)	Mugudi u shumisa foniki na ṭhalusamadungo (syllabification) kha u bula maipfi ane a si a ɗivhe, fhedzi tshiñwe tshifhinga u a ṭoɗa thuso ya u vanganya/ṭanganya mibvumo ya ita ipfi. Mugudi u ɗivha maipfimaɗowelwa / maipfimaanzi manzhi. (5–6)	Mugudi u shumisa foniki na ṭhalusamadungo (syllabification) kha u bula maipfi ane a si a ɗivhe, nahone u a kona u vanganya/ṭanganya mibvumo ya ita ipfi. Mugudi u ɗivha maipfimaɗowelwa / maipfimaanzi oṭhe e a funziwa manzhi. (7)

2.4: U PFESESA	
TSHIPIKWA	U thetshesela mañwalwa a tou fombe khao u itela: • U fhindula mbudziso dza t̥hʉt̥hulamuhumbulo nga ha zwidodombedzwa zwa l̥iñwalwa. • U bvumba / u humbulela. • U dubekanya zwiwo nga thevhekano yone. • U t̥ahisa muhumbulo. • U t̥h̥at̥huvha.
KUI TELE	• Hezwi zwi nga itwa tshifhinga tshiñwe na tshiñwe u bva kha Vhege ya 4 u swika kha Vhege 8. • Kha vha zwi ite nga Lavhuṭanu l̥iñwe na l̥iñwe nga tshifhinga tsha Nyito ya Oraḷa: Therisano nga ha U vhala na Vhagudi kana Lavhuṭanu l̥iñwe na l̥iñwe nga tshifhinga tsha nyito ya U vhala na Vhagudi: Thevhelauphala.
NYITO	• Kha vha shumise tshiṭori tsha u vhala na vhagudi tsha vhege yo fhiraho. • Kha vha dzudze kiḷasi i ite mushumo. • U bva afho, kha vha vhidze mugudi nga muthihi nga muthihi vha ḡe desikeni yavho vha vha linge. • Kha vha ri vhagudi vha fhindule mbudziso dza 1–2 dzi no kwama lushaka luñwe na luñwe lwa mbudziso dzi tevhelaho dzi no kwama mañwalwa: Mbudzisotswititi 1 Nnyi...? 2 Mini...? 3 Lini...? 4 Hani...? 5 Ngafhi...? U bvumba/ U humbulela 1 Ni vhona u nga hu ḡo bvelela mini tshi no tevhela? Ngani? 2 Ni vhona u nga tshiṭori tshi ḡo fhelisa hani? Ngani? Thevhekano ya zwiwo 1 Ho bvelela mini mathomoni a tshiṭori? 2 Ho bvelela mini magumoni a tshiṭori? 3 Ho bvelela mini nga murahu ha musu ...? 4 Ho thoma u bvelela zwifhio: ...kana...? U t̥ahisa mihumbulo 1 Ni na muhumbulo ufhio nga ... zwi tshi bva kha...? 2 Ni vhona u nga...? 3 Ndi nga mini ni tshi vhona u nga...? Ngani? Tsenguluso 1 Ni vhona u nga zwo vha zwo tea u itiwa ngauralo? Ngani? 2 Ni vhona u nga zwo vha zwo khakhea o zwi ita? Ngani? 3 Ni nga ita tsenguluso ya zwiito (zwa mubvumbedzwa/muanewa)?

RUBIRIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO HA 1-2	LEVELE YA 2 VHUIMO HA 3-4	LEVELE YA 3 VHUIMO HA 5-6	LEVELE YA 4 VHUIMO HA 7
MBUDZISOTSWITITI NGA HA ZWIDODOMBEDZWA	Mugudi u kona u toolola tshidombedzwa na tshithi tsha tshiṭori a sa khakhi. (1)	Mugudi u a kona u toolola zwiṭwe zwa zwidombedzwa zwa tshiṭori, a tshi tou vhudziswa. (2)	Mugudi u a kona u toolola zwidombedzwa zwoṭhe zwa tshiṭori, a tshi tou vhudziswa. (3)	Mugudi u a kona u topola zwidombedzwa zwoṭhe zwa tshiṭori nga u ṭavhanya, a tshi elela nahone a sa khakhi. (4)
U BVUMBA (U HUMBULELA)	Mugudi u a konḡelwa nga u bvumba lu no ṭanganedzea, nahone ha koni u imelela phindulo yawe. (1)	Mugudi u a kona u bvumba lu no ṭanganedzea, nahone u a kona u imelela phindulo yawe. (2)		
THEVHEKANO YA ZWIWO	Mugudi ha koni u tevhekana zwiwo zwi no bva kha maṅwalwa nga ngona, naho a tshi khou thusiwa. (1)	Mugudi u a kona u tevhekana zwiwo zwi no bva kha maṅwalwa nga ngona a tshi tou thusiwa. (2)	Mugudi u a kona u tevhekana zwiwo zwi no bva kha maṅwalwa nga ngona fhedzi zwi a mu dzhiela tshifhinga. (3)	Mugudi u a kona u tevhekana zwiwo zwi no bva kha maṅwalwa nga u ṭavhanya na nga ngona. (4)
U ṬAHISA MIHUMBULO	Mugudi u a kona u mbvumba nga nḡila i no fusha nga ha mubvumbedzwa kana tshiṅwe tshithu tshi re tshiṭorini a tshi tou thusiwa. (1)	Mugudi u a kona u mbvumba nga nḡila i no fusha nga ha mubvumbedzwa kana tshiṅwe tshithu tshi re tshiṭorini a sa thusiwi. (2)		
TSENGULUSO	Mugudi u a konḡelwa u sengulusa mubvumbedzwa kana tshiwo tshi no bva kha tshiṭori, naho a tshi khou thusiwa. (1)	Mugudi u kona u ita tsenguluso i no ṭanganedzea ya mubvumbedzwa kana tshiwo tshi no bva kha tshiṭori a si khou thusiwa.		

2.5: MUÑWALO	
TSHIPIKWA	• U vhumba (u ñwala) maļedere maṭuku oṭhe na maļederedanzi oṭhe nga ngona, zwo no tou vha malofhani.
KUI TELE	• Izwi kha vha zwi ite kha ngudo ya muñwalo ya nga ḽavhuraru kha Vhege dza u swika kha Vheye ya 6 kana Vhege 7 u swika kha Vhege ya 8.
NYITO	• Kha vha ite ngudo dza muñwalo sa nga misi. • Musi vhagudi vha tshi khou kopolola zwi re kha bodo, vhone kha vha mone na kiḽasi vha tshi vha ṭola. • Kha vha kuvhanganye bugu dza vhagudi musu saikiḽi ya u ñwala i tshi khunyelela. • Kha vha linge muñwalo wa mugudi muñwe na muñwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	ḽEVEḽE YA 1 VHUI MO HA 1–2	ḽEVEḽE YA 2 VHUI MO HA 3–4	ḽEVEḽE YA 3 VHUI MO HA 5–6	ḽEVEḽE YA 4 VHUI MO HA 7
MUÑWALO	Mugudi u a konḽelwa u ñwala nga vhudele na nga ngona kha muñwalo wa u gannḽisa na wa u pomba. Muñwalo wawe a u anani siani ḽa saizi ya maļedere, kuvhumbelwe kwa maļedere maṭuku na maļederedanzi ku anzela u vha kwo khakhea, zwikhala a zwi lingani. (1–2)	Mugudi u a konḽelwa tshiñwe tshifhinga u ñwala nga vhudele na nga ngona kha muñwalo wa u gannḽisa na wa u pomba. Muñwalo wawe u nga kha ḽi vha u sa anani siani ḽa saizi ya maļedere, kuvhumbelwe kwa maļedere maṭuku na maļederedanzi tshiñwe tshifhinga ku vha kwo khakhea, kana zwikhala a zwi lingani tshiñwe tshifhinga. (3–4)	Mugudi u a nzela u ñwala nga vhudele na nga ngona kha muñwalo wa u gannḽisa na wa u pomba. Muñwalo wawe u anzela u anana siani ḽa saizi ya maļedere, kuvhumbelwe kwa maļedere maṭuku na maļederedanzi ku anzela u vha ku songo khakhea, zwikhala zwi a lingana. (5–6)	Mugudi u a nzela u ñwala nga vhudele na nga ngona kha muñwalo wa u gannḽisa na wa u pomba. Muñwalo wawe u a anana siani ḽa saizi ya maļedere, kuvhumbelwe kwa maļedere maṭuku na maļederedanzi ku vha ku songo khakhea, zwikhala zwi a lingana. (7)

2.6: U NŴALA	
NDIVHO	• U nŵala tshiṭori kana mañwalwa a vhutsila a mafhungo a no hovhelela fumi. U vhalala na u dzudzanya zwe a tou nŵala ene muṇe.
KUITELE	• Kha vha ite izwi khathihi na ngudo ya u nŵala nga ḽavhuraru, kha Vhege ya 6 kana Vhege ya 8.
NYITO	• Kha vha funze ngudo dza u nŵala sa nga misi. • Kha vha kuvhanganye bugu dza vhagudi musi saikiḽi ya u nŵala i tshi khunyelela. • Kha vha linge muñwalo na kuñwalele kwa mugudi muñwe na muñwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	ḽEVEḽE YA 1 VHUIMO HA 1–2	ḽEVEḽE YA 2 VHUIMO HA 3–4	ḽEVEḽE YA 3 VHUIMO HA 5–6	ḽEVEḽE YA 4 VHUIMO HA 7
U NŴALA: ZWA ENE MUṆE	Muhumbulo u a konḽa u pfesesea, a si mafhungo oṭhe a no yelana na ṭhoho. Kana muhumbulo a si wawe – u tou kopa tsumbo ya mudededzi. (1)	Muhumbulo u a pfesesea nahone ndi wawe, naho zwi tshi fana na zwa tsumbo ya mudededzi. Vhunzhi ha mafhungo vhu yelana na ṭhoho. (2)	Muhumbulo ndi wa ene muṇe nahone u bva khae. Mafhungo oṭhe a yelana na ṭhoho.(3)	Muhumbulo ndi wawe ene muṇe, u bva khae wa dovha wa vha na vhutsila. Mafhungo oṭhe a yelana na ṭhoho. (4–5)
U NŴALA: VHULAPFU NA TSHIVHUMBEO	Mugudi o nŵala mafhungo a re fhasi ha a rathi. (1)	Mugudi o nŵala mafhungo a rathi u swika kha a sumbe u swika kha maṇa a re one. (2)	Mugudi o nŵala mafhungo a malo u swika kha a ṭahe a re one. (3)	Mugudi o nŵala mafhungo a fumi a re one. (4–5)
U NŴALA: NDONGAZWIGA	Mugudi u a konḽelwa nga u shumisa maḽederedanzi zwitopo, khoma na zwigagarukela tshifhinga tshoṭhe nahone nga ngona, naho hu na thikhedzo. (1)	Mugudi u a kona u shumisa maḽederedanzi na zwitopo tshifhinga tshoṭhe nahone nga ngona, fhedzi u konḽelwa nga u shumisa zwiñwe zwiḽa zwa u vhalala. (2)	Mugudi u a kona u shumisa zwiḽa zwoṭhe zwa u vhalala zwa a funziwa, fhedzi u ita a tshi khakha tshiñwe tshifhinga. (3)	Mugudi u a kona u shumisa zwiḽa zwoṭhe zwa u vhalala zwa a funziwa nahone ha anzeli u khakha. (4)